

Békeség a tudománnyal.

Egyházi beszéd.

„A békeségnek útját nem tudják“. Róm. 3, 17.

„A békeségnek útját nem tudják!“ Veszekednek és czivódnak, egymással folytonos háboruságban élnek, mint a rossz házas-társak. Ők egymás ellen, mint elkeseredett ellenségek, irtó háborút viselnek. Talán épp e pillanatban is köszörülnek a támadó fegyvereket; fenik a vítört; élesítik a gyilkoló szablyákat és feszesre húzzák mérges nyilaiknak hoszszu harczban meggyengült hurjait, hogy a jövő perczben legyen, mivel kegyetlenül egymásra lövöldözzenek, mit vad örjöngéssel egymásnak szívérebe mártsanak, hogy legyen, mivel egymásnak testén kölcsönösen mély, tátongó sebeket ejtsenek. A kiméletet és határt nem ismerik. Ellenvéleményt tőrni nem érényök. Az ellenvéleményt üldözik hatalmuk egész erejével. Ez már aztán ősi érényök. Mert ám régi idő óta állanak már ők egymás ellenében a küzdteren. S talán meg is esküdtek, hogy egymásnak örök ellenségei leendenek, egymás ellen végtelenül harczolnak. Tűz és víz óriás hegyek mélységeiben nem vivnak nagyobb erőfeszítéssel, mint a mily vakmerő elszántsággal ők küzdenek. Rettenetes! hogy nem akarják már egyszer egymást megérteni, nem akarnak egymáshoz közeledni, hanem a helyett mindinkább távolodnak és az elválasztó tért áthidalhatlanabbá teszik. Rettenetes! hogy ők, a kiknek egyetértve kellene az emberiség boldogításán működni, kiknek szövetségben kellene az emberi nem mivelődését, jóllétét előmozdítani — rettenetes! hogy ők „a békeségnek útját nem tudják“ — ők, kik? ők, a papok és tudósok.

Ne ütközzetek meg k. h! mert ők azok, ők a kibékíthetlen ellenségek. Igen! ellenségek mind halálig. Ők az emberiség vezetésére hivatottak egymást folytonosan szidalmazták, kisebbitik, egymás-ellen szünet nélkül áskálódnak és iszonyu átkokat dörögnek. Ti

vagytok a világ mételyei, ti, istentagadó, megromlott lelkü tudósok, kik a társadalmi életet alapjaiban megrendítik, veszedelmes elveket hirdetvén; ti, a kik a mult dicső hagyományait és szokásait megvetve, atyáitok rendeleteit áthágjátok és azoknak szent hite fölé botorul fekete lelketek koholmányait ültetitek; a kik hamis nézeteitekkel az erkölcsiség alapját galádul aláássátok! így kiált fel a hitre s talán még inkább a kiváltságaira féltékeny papság. Nem igaz! Ti papok vagytok a társadalom megrontói; akadályozzátok az emberiség előhaladását; gátokat vettek a műveltség útjába; átokkal töltitek be a levegőt a szabadság ellen; kárhoztatjátok a szabad szólást, a szabad gondolatot; eltitkoljátok, mely az emberiség előhaladására egyedüli biztos eszköz — a szabad vizsgálódást; hibeitektől feltétlen engedelmisséget és a mi őket soha sem teheti boldogokká, vakhítt követeltek; ellenségei vagytok a tudománynak, mely a tévelygések ellen a legfőbb palládium, az emberi boldogság elősegítésére a legcsalhatlanabb eszköz; így válaszolnak a papság anathemáira a tudósok. S megvallom, engem legkevésbbé ragad csodálkozásra, hogy a tudósok a papok ellenségei. Hiszen a papság, fájdalommal kell kimondanom, emberi emlékezet óta üldözte a felvilágosodást, a tudományt. Ki ne emlékeznék Galileire, kit a szent szék azon megbecsülhetlen felfedezése hirdetéseért, hogy a föld forog, kintpadra hűrczolt. Ki ne emlékeznék a papságnak arra az ellenséges állására, melyet a tudományval s főleg a természettudományval szemben mindig tanusított, mióta az létezik. S ki ne tudná, hogy a természettudományok legnagyobb ellensége ma is a papság. Sőt én azon bánulok, hogy a természettudósok a papság illetén viseletével szemben nem lettek mindannyian istentagadók, hitlenek. Ettől őket csakis a természet mentheté meg, melyben látták Isten nagy erejét és végetlen hatalmát.

A nélkül, hogy mondanám, gondoljátok, hogy a tudósok e legfőbb gáncsolói az ugynevezett „egy igaz keresztény egyház“ papsága. És első tekintetre úgy látszik, mintha az ügy kevésbé tartoznék reátok. A dolog nem úgy áll. A tudósok iránti ellenségeskedés kezdi magát a protestantismusba is befészkelni. Én már nem egy protestáns papot hallottam a tudomány ellen dörgő szöveget emelni. A példa ragadós, kivált a rossz. A hit bajnokai mindenfelé dörögnek a tudomány ellen, a protestantismus szabad birodalmában sok helyen éppen úgy, mint Róma féltékenyen őrzött téerein. Ők fel akarják a világot lázítani a hit mellett. De higyjétek meg, e

lázítások, ez átkozódó beszédek jót nem szülnék, nem szülhetnek. Hatás ellenhatást támaszt — ez természeti törvény. S ha vannak a vallásnak ellenségei, az átkozódás által csak növelni fogjuk azok számát. Ha ma a tudománynak egy harciosa ellen lázítunk, készen lehetünk rá, hogy holnap már száz ellen kell beszélnünk. Mi lesz ebből, hogyha ez tovább is így meg? Megálljatok til a kik a tudomány harciosai ellen dühöngtek. Elöl háboru, nyomában romlás. Nem látjátok Jézus Krisztus egyházának hajóját megettetek vész hullámoktól hanyatva; nem látjátok-e e hajó drága kincseit: az emberiség szabadságát, erkölcsét, hitét és vallását kockára téve; nem látjátok-e az erkölcstelenség rettentő szörnyeit, a mint a világot óriási karjaikkal átölelni készülnek; nem látjátok-e a tudatlanságot és annak nyomorait véreiteken eláradva; és nem látjátok-e végre ott a háttérben nagy mesteretek feltűnedező szellemét, egyháza jövődjé és e siralmas állapotok felett mély fájdalomában keseregve?!

Én mosom kezeimet az átkozódó beszédektől és a türelmetlenség sulyos vádjától. Bár jól tudom, hogy nem egy tudós igaztalan, a vallás iránt, én a tudományt nem becsmérlem, a tudósok ellen nem átkozodom. S ha vannak, itt e gyülekezetben tudósok jelen, beszédemen megbotránkozni bizonyára nem fognak, nem! sem tudós, sem tanulatlan, mert én a békeséget, a Jézus Krisztust és az ő szent atyját prédikálom.

I.

A Jézus Krisztust!

Mintegy 1800 és egynehány esztendővel ezelőtt egy rendkívüli férfi jelent meg a világtörténelem színpadán, csodálandó fényességgel a bölcseségben, melylyel a földet bevilágítandó vala. A nemzet, melynek kebeléből költ ki a soha nem látott fényességtől megvakulva, szabadítóját nem ismerte meg s régi sötét várába zárkózott előle, a honnan ki sem engedte magát veretni. A nemzet e nagy jelenséget ellenségének tartotta. És hogy az atyáktól öröklött birodalmat megvédje, abban egyszerre minden alvót felriasztván, ellene feltámadt s a maga örök gyalázatára a Jeruzsálem mellett fekvő Golgotha-hegyen halálra hurczolta azt a nemes férfit, a ki míg élt, önmagában egy világot hordozott. A koporsójához gyűlt nép másnap azt mondá, hogy ő nem maradt a koporsóban, hanem feltámadt és felment a mennybe.

Hü tanítványai maradtak és ezek által lön egy nagy egyház fejévé: a kereszténység megalapítójává.

Ki volt e rendkívüli ember? Honnan állott elő e szokatlan tünemény? A föld vagy az ég volt-e neki szülőanyja? Egy idegen csillagzat kiszármazott fényessége, vagy a föld porából kiemelkedett fénylő csillag volt-e ő? — e kérdések sokat foglalkoztatták és foglalkoztatják a gondolkodó emberiséget.

Némelyek túlvilági lénynek mondák őt; sőt a keresztény egyház hiveinek legnagyobb része ma is azt tartja, hogy az irásnak eme szavai alatt „Isten jelent meg a testben“, azt kell érteni, hogy ő Isten lett volna. Igen! és a dolgot úgy magyarázzák, hogy ő az istenség egyik alkotó eleme, ki már a világ teremtése óta létezik, megszáván az Atya Isten a bűnös emberiséget, melyet Ádám vétke óta a bűn folytonosan fogva tart, általa kebeléből kibocsáttatott azzal az utasítással, hogy szálljon alá a földre és ott emberi testet öltvén, áldozza fel magát a világ bűnéért és ez áldozata által váltsón meg a bűnből minden embert. És mint ilyent nem csak tisztelik, hanem imádással is áldoznak neki, és azt a nőt, ki őt e földön létrehozta, isten-anyja czim-mel ruházták fel és könyörgéseikkel gyakorta hozzá is fordulnak.

S miután ez isten-ember — mert ők úgy nevezik — a váltság nagy munkáját elvégezte és a javító intézményt az emberek számára felállítá egyházában, utódául Péter apostolt nevezte ki. Ez apostol a mindnyájoktól ismert Róma városát tevő székhelyévé, s abban 25 évig mint az egyház főnöke működvén, a Krisztustól nyert megbízatást az általa kiválasztott és őt hivatalában követő tekintélyes egyházi férfiú kezébe tette le, annak az egyház és világ felett teljes hatalmat adott, hogy az emberek lelki boldogsága és üdvössége felett atyai szemekkel őrkdjék. Legalább így tartják és így beszélik ezt a szent város hivei.

Ez ellen ugyan tiltakozott egykor Wittenberg, tiltakozott Genf és tiltakoznak ma is mindazok, a kik e városokat tekintik Mekká-joknak s nem ismerik el a szent város mindenhatóságát. De abban ezek is megegyeznek velük, hogy a világszabadító természetfeletti módon született, hogy az égből szállott alá, szóval, hogy ő isten és egyszersmind ember is, tehát kettős természetű.

Én k. h! nem az isten-embert hirdetem nektek, hanem a Jézus Krisztust, az egyszerű názareti férfiut, ki az időnek teljességében emberi szülőktől származott — a názareti férfiut, a zsidó prófétizmus e legszebb kihajtását, leggyönyörűbb virágát. Igen! őt hirdetem nektek, a ki a zsidóság fojtó légköréből felszállva, a választottság megbénító lánczait erős kezekkel szét-

tépve, a magasztos emberfogalomra emelkedett, arra a fogalomra, a melynek e földön ő a legszebb megtestesítője volt. Én azt hirdetem nektek, a ki a porból küzdötte fel magát lankadatlan kitaratása, szellemének ereje és nagysága által arra a magas méltóságra, milyen e földön embernek nem adatott, t. i. hogy eszméivel a vallás és erkölcs mezején az egész emberiségnek örök időkre világojjon.

És intézményeit tekintve, nem lelkesitlek titeket ama Krisztus mellett, a ki mint az egyház feje állítólagosan hatalmat adott utódainak, hiveiket a kötelesség és a törvény ellen uszítani, az államok nyugalját felzavazni, a haladás elé akadályokat gördíteni, hanem azt a Krisztust hirdetem, a ki így szólt: „Adjátok meg az Istennek, a mi az Istené, és a császárnak, a mi a császáré.”

S nem tanitlak az ő nevében arra, hogy szőrcsuhát öltvén, nyomorgassátok a testet, tagadjátok meg önmagatokat; nem tanitlak arra, hogy félrevonuljatok a társadalomtól, a melyben élni hivatta vagytok, nem! sőt az ő nevében azt mondom, hogy nemeteket, társulási ösztönöteket megtagadni bűn, a mint irva van, az embernek házasságban élni kötelessége. „Vegyetek magatoknak feleségeket“ (Jer 29, 6.). „A házasság mindenek közt tiszteletes“ (Sid. 13, 4.) A család nemünk fenmaradásának biztosítóka. Pusztába vagy elzárt rideg falak közé se költözzetek, hanem élvezzétek a társadalom előnyeit, élvezzétek annak örömeit derült kedélylyel, a mint élvezte Jézus is a kánai menyegzőn és más vig lakomákon.

Nem beszélek ama Krisztusról, a ki az ember legdrágább kincsét — a lelkiismereti szabadságot megbéklyózni parancsolja, a ki megfosztja az egyént a gondolkozás jogától és a ki vakhítt és feltétlen engedelmességet követel. Én e Krisztust nem ismerem, hanem csupán a szabadság Krisztusát, a ki egész életében arra törekedett, hogy az egyént jogaiba helyezze, a ki azért prédikálta az igazságot, hogy az szabadokká tegyen mindeneket (Ján. 8, 32.) Én csak azt a Krisztust ismerem, a ki az egyént a rabszolgaság, a százados zsarnokság könyörtelen járma alól a szabadság szent földjére kivezérlette.

S hadd beszéljen a nyomorult hizelgés, a porba csúszó undok szolgálai jellem arról is, hogy ő magas születést követelt, magát Dávid király családjából származtatván; de én nektek nem szólok egy rangkóros, kiváltságokra hajlandó zsidó férfuról, mert az irásokból (Gal. 3, 26. 28.) azt láttam, a ki a születési válaszfala-

kat megdöntötte, az előjogokat minden különbség nélkül eltörle — az egyenlőség Krisztusát.

És végre hirdetem nektek, nem azt, a ki megengedi, sőt elvei érdekében parancsolja, hogy az ő nevében a veletek nem egyformán gondolkozó embertársaitokat üldözzétek, ellenségeitek ellen kebletekben vad gyűlöletet és haragot ápoljatok és az emberben az embert ne tiszteljétek — hanem hirdetem a testvériség, a szeretet Krisztusát, nagy apostolát, a ki azt parancsolja, hogy szeressétek még ellenségeiteket is (Mát. 5, 44.), szeressétek egymást, mint ugyanazon egy atyának édes gyermekei teljes szívvvel és lélekkel (Mát. 5, 45).

Én ilyenek tanultam őt ismerni az írásokból; ilyenek tanultam ismerni ama férfit, a ki az emberiség miveltségi történetében vallási és erkölcsi eszméi által egy új, virágzó korszakot nyitott meg. S én csupán egy ily Krisztus mellett lelkesülök, buzgok lelkem egész hevével, egy ily Krisztus mellett, a ki természetes módon született, a mint a világ mondani szokta alacsony sorsban, de a kinek érdeme annál nagyobb, hogy ő alacsony sorsból önérejen oly magasra emelkedett. Igen! a szabadság, egyenlőség és testvériség Krisztusa s a szeretet fénylő geniusa mellett buzdul fel és ég keblem. Ő érte buzgok és égek és ti nektek is őt hirdetem, a Jézus Krisztust, mert ő a békeség, a ki ha egyszer igazán megismertetik, lábainál a hívés és tudás ikertestvérekké forrandnak öszsze, őt hirdetem és

II.

A z ő s z e n t A t y j á t .

Ott a meszsze láthatáron a szent hegyek közelében egy sötét fekete ködoszlop vonul elé nehéz terhével, melyet tartani alig bír és alant a völgy szűk torkolatában egy férfinak magasztos alakja tűnik fel a sűrű homályban, kezében vezéri bottal, melynek intéseit a nyomában levő tengernyi nép követni tartozik. Kik legyenek ezek a kietlen sivatagon? mit keresnek? merre mennek? miféle cél hajtja őket? — ne kérdezzétek, elég annyit tudnotok, hogy ez egy zabolátlan, fékezetlen nemzetség, melyet bölcs vezérének erélye is alig tud rendszorítani. Épp most is lázadásra készül, midőn a sötét, fekete ködoszlop szeméi előtt hirtelen megjelenik. De ime! a zaj egyszerre lecsillapul, a lázadás megszűnik. A dühögők félelemtől reszketve simulnak egymáshoz. Honnan e

halotti néma csend? Hová enyészett el a nagy lárma? Minden nyugodt. De halljátok: nagy csattanás rezegetti meg a levegőt, dübörg az ég, felhők csapkodják zúgva az erdők dús koronáit, villámok cikáznak, mire egy erős dördülés és aztán egy a föld gyomráig leható mély moraj következik. A haragos Isten jelent meg a felhőkön. És ezért van a nép meghunyászkodva.

De menjünk tovább. A vihar lecsendesült. Most a nép vezére és prófétája hallatja szavát: Féljétek az Ur törvényeit megszegni, rendeléseit, a melyeket általam tett, megsérteni és az ő nevét hiába felvenni, mert vétkeitekért lakolni fogtok ezeriziglen. Ez a boszuálló Isten. Mindkettő pedig a Mózes Istene.

De itt egy más jelenet. A hit fegyvert fogott a hitetlenség ellen. Csatáznak a szent földért. Egyik részen egy kicsiny sereg, a másikon pedig özönnyi had. Az ütközet egyre rémesebben folyik. A harcosok elszántan vívnek mindkét részről. S már-már győz a túlnyomó szám; a hit védői csüggedeznek, mert a nap is leáldozni készül, midőn egy pillanatban egyszerre mindeniket hősi bátorság szállja meg, s bár a harc órahosszat folyik, a hitetlenek vad árjaerve vonul rejtekeibe, még mielőtt estve lőn.

Hogy történhetett ez? Ott azt beszélték, hogy az Isten ő érettök napját megállítá, hogy győzzenek; a mint ezt a szent könyv szerint Jozsuével szemben is tette. Ez a csodatevő Isten.

E hiedelmek az Istenről régi időké. De hiszik és prédikálják azokat igen sokan ma is. Isten haragjával, pokollal és örök tűzzel fenyegetnek és pedig nem Ázsia miveletlen csordái között, hanem itt nálunk, itt, a civilizált Európában. Isten csodatevéséről pedig éppen nem rég hallottam egy a világosság terjesztésében buzgózkodót a nép előtt beszélni, azt az esetet adván elé, midőn Isten a maga hármasságából az egyik tényezőt kiszakítván, a földre küldötte és csodálatos módon emberré alkottatta a harmadik tényező közreműködésével.

Én nektek nem ezt az Istent hirdetem. A haragos, boszuálló Isten nem a Jézus atyja s még a csodatevő sem. A Jézus atyja, a ki általa egyszersmind az egész emberiség atyja, nem haragszik, sem boszut állani nem szokott. Ő jó, könyörületes és kegyelmes. „Igen, irgalmas az Ur és könyörülő“ (Jak. 5, 11.), „ő a jóság, a szeretet“ (1. Ján. 4, 16.) a ki a megtérő bűnöst kegyelmébe fogadja és a ki gyermekeiről, a mint azt mindnyájan jól tudjátok, szeretettel gondoskodik. Ha vétkeitek tudatában zsámolya

elé borultok, nem üzend el arczulatának haragja, kétségbeesve nem lesztek kénytelenek magatokat a bűnnek, a romlásnak végképpen odadobni, mert ő felemel és megtart.

Nagy az Isten szeretete és tökéletes, mint ő maga. S ez isteni szeretet egyszersmind egyetemes és minden ember iránt való. Sokan beszélnek ugyan kiválasztásról, mely szerint Isten csak némelyeket kedvel, s akar idvezíteni. Ily Istent én nem hirdetek. Ugy gondolom, hogy legalább a világ kormányán nincs részrehajlás, ott igazság uralkodik. Bensőm azt sugja, hogy az emberiség atyja igaztalan nem lehet, hogy ő csak némely gyermekeit kívánja boldogítani s a többit magától könyörtelen eltaszítja. Nem! ő ily igaztalan nem lehet, s személyválogatást az emberek közt nem teszi. Ő éppen azt akarja, hogy minden ember üdvezüljön és az igazság ismeretére jusson. Ő nem csak jó, irgalmas és kegyelmes, hanem igazságos is. Ám tulajdonítsanak mások neki ellenkezőt, én az Isten hatalmát a kiválasztásban nem hirdetem. Sokkal inkább imádom tökélyeidet, oh főlény! mintsem emberekhez hasonló gyarlónak gondoljatok és nagyságodat ily gyarló hatalmaskodásban akarjam feltüntetni, hogy az által tökélyed fogalmán szennyet ejtsek. Sőt az apostollal így szólok: „Igazak és tökéletesek a te útaid, oh szeretetnek királya, (Jel. 15, 3.) igazak és tökéletesek minden ember iránt.

Nem tulajdonítok Istennek, mint a világ kormányán ülőnek sem oly tulajdonokat, melyek az ő tökéletességével ellenkeznek. Nem ruházom fel őt a csodatevés hatalmával, mely szerint ő a világ rendes folyásába olykor-olykor benyullhat és az események rendjét megváltoztathatja. A csuda ellenkezik a természet törvényeivel, a természet Isten alkotmánya, tehát ellenkezik Istennel is. Távoly legyen tőlem Isten csodatevő hatalmát hirdetni. Nem csodatevő Istent, hanem mindentudót hirdetek nektek, a ki e világ törvényeit ugy alkotta, hogy azoknak megváltoztatására nincs szüksége, a ki a fejetlen chaosba oly egységet és harmóniát öntött, hogy azt megváltoztatni soha sem leend kénytelen.

Ezt az erőt, ezt a hatalmat imádom én, mely ily egységet, ily változhatlan törvényeket alkotni képes volt. Ez előtt borulok le szent érzelmekkel, midő lelkemre jön az ihlet, hogy áldozzak ő neki. Ennek csodálom nagyságát, mindenható erejét. Ennek hódolok minden lépten műveit szemlélvén. Ennek hódolok, ezt imádom, ezt dicsőítem és nektek is ezt hirdetem, ezt, a nem csak erkölcsi,

hanem értelmi tekintetben is tökéletes Istent, az igazság és szeretet Istenét, mert ez a mi Istenünk, Jézusnak és az egész emberiségnek Istene és édes atyja!

Igen, k. h.! én hiszem az ember Jézus Krisztust s hiszek egy Istenben, mindenható atyában! Hiszem és hirdetem a nagy prófétát; hiszem és hirdetem az Istent, a ki tökéletes, szent, igaz. Hiszem és hirdetem ő bennök a békeség utját. Megvagyok győződve, hogy ily hitnek a tudás őszintén fog jobbot nyújtani, s azzal őszintén fog megbékülni, mert e hit egyszerű és homálytól, mysticismustól ment; megvagyok győződve, hogy ha a tudás ezt egyszer igazán megismerendi, készséggel lakozik vele békeségesen egy hajlékban, az emberi lélek dicsó hajlékában. Ez nem légből kapott képzemény, hanem alapos meggyőződésen nyugvó nézet, melyet a pöffeszkedő önteltségnek nincs oka nevetve kicsinyelni. A lángelmű Dávidtól, a derék Zwinglitől és a tudós Servéttől s az angyalszelelű Pristleytől eltekintve, ismeritek a nagy Newtont, a természettudóst, ismeritek Locke-t és Clarke Sámuelit, e jeles bölcsészeket és ismeritek főképpen azt a tiszteletre mélt ősz tudóst, a ki közvetlen körünkbe lobogtatja a tudomány szövétnekét, a kinek ezüst fürtjei mind a tudomány szolgálatában lettek olyanokká; és e nagy szellemek, a tudománynak e nagy férfiai mindannyian e hitben találtak a tudományynal kékeséget; e hit forrott össze lelükben a mélységes tudással elvalaszthatlanul; e hit áldó sugarai élesztették nemes kebleiket, e hit sugarai, melyet nálók a tudomány világa nem hogy elhomályosított volna, sőt növelt, táplált és éltetett.

És k. h.! e hit az, a melylyel nem csak megfért, hanem megfér ma is a Newtonok szelleme. Egyedül e hit az, melylyel az igaz tudomány vagy ha úgy tetszik — tudás egyesülhet vagy egyesülni ohajthat. E hit az, melyet a szabad vizsgálódás kellő fényes csillaga elsötétíteni vagy eltörölni nem fog, hanem azzal constellatióban világítja meg a haladó emberiség előtt a küzdelmes élet göröngyös útait. Hidjétek meg, e hitnek szép jövője van. E hit egykor diadalmaskodni fog. Utjában gyorsan halad elő. Gyorsan küzdi fel magát a magaslat felé. Hol tudomány és szabadság honol, mindenütt szives bebocsáttatást nyer. E hit nem ellensége a szabadságot terjesztő tudományynak. E hitet épp a tudomány fogja előbbre vinni, a melylyel az egy anyaméhben született ikertestvér. E hit diadal-

mában én részemről legkevésbé sem kételkedem. Oly jelenségeket látok a távolban feltűnedezni, melyek diadalára biztos kezességeknek tekinthetők.

E hitnek az emberiség boldogítására nagy missioja van. Bármerre tekintünk, harcot látunk. Körültünk óriási küzdelem szemlélhető. A szenvedélyek fenéig felkavarva vannak. Hívók és tudók állnak egymás ellenébeti a sikon agyarkodva. Az egyház vitézei, a papok egy hajszálnyit sem akarnak engedni, a másik rész sem tágit. Mi lesz ebből? mikor fog már megszűnni a régi harcz, az örökös ellenségeskedés, a mely miatt az emberiség jólléte anynyit szenvedett és szenved? Fognak-e ezek valaha kibékülni? Talán, soha; soha! De az emberiség e perpatvarkodóktól egykor megszabadul, meg kell hogy szabaduljon. Nézzétek ott a csatázók megett egy kicsiny serget látok, kezében a szeretet és igazság fegyverével, egy kicsiny serget, melyet a tiszta hit és tudomány világa vezérel utjában és e kicsiny sereg fogja majdan a szabadulást eszközölni, az emberiség hite és tudománya közt a magasztos öszhangot létrehozni, — e kicsiny sereg, mely egykor óriássá növi ki magát. Én ezt erősen hiszem, és ennélfogva hiszek ama hit missiojában is, melyet a tudomány egyedül fogadhat társul, ikertestvérül; hiszek és azért hirdetem ti nektek is e hitet, mely egyedül békeség a tudománynyal. Amen.

Péterfi Dénes.